

قالی ایران اشنباسیم

برهش در شخت قالی و قالیچه مراکز تولید مهم لرزه

«خراسان»

قالی خراسان، بدلیل آنکه بافندگانش درحوزهی فرهنگی مشترکی زندگی می کنند از ویژگیهای همگونی برخوردار است. اما مشابهت فرش درمراکز مهم تولید این استان آنچنان نیست که کار تشخیص وتمیز آنها را از یکدیگر مشکل سازد. دستکار بافنده خراسانی ضمن آنکه با کار قالیباف تبریزی فرق می کند و این برای چشم غیرمتخصص هم قابل تشخیص است درنواحی مختلف استان نیز تفاوتهایی دارد، به این شکل که نقشه «حسن قاضی» محولات با لچک ترنج مشهد فرق دارد و تشخیص ترنج مشهد از لچک ترنج بیرجند مشکل نیست.

خصوصیات فرش خراسان :

گذشته از تفاوتهای محسوس کار قالیبافان خراسان با یکدیگر، فرش تولید شده از این استان وجوه مشترکی خاص دارد که آنرا ازقالی دیگر شهرها جدا میسازد. این خصوصیات چنین خلاصه می شود :

فرش خراسان نرم است و قابلیت بسته بندی شدن دارد. بیشتر ریزباف است یعنی اگر به آن دست بزنید، قالی زیر دست سفت و خشن نمی آید. «پرز» بلند

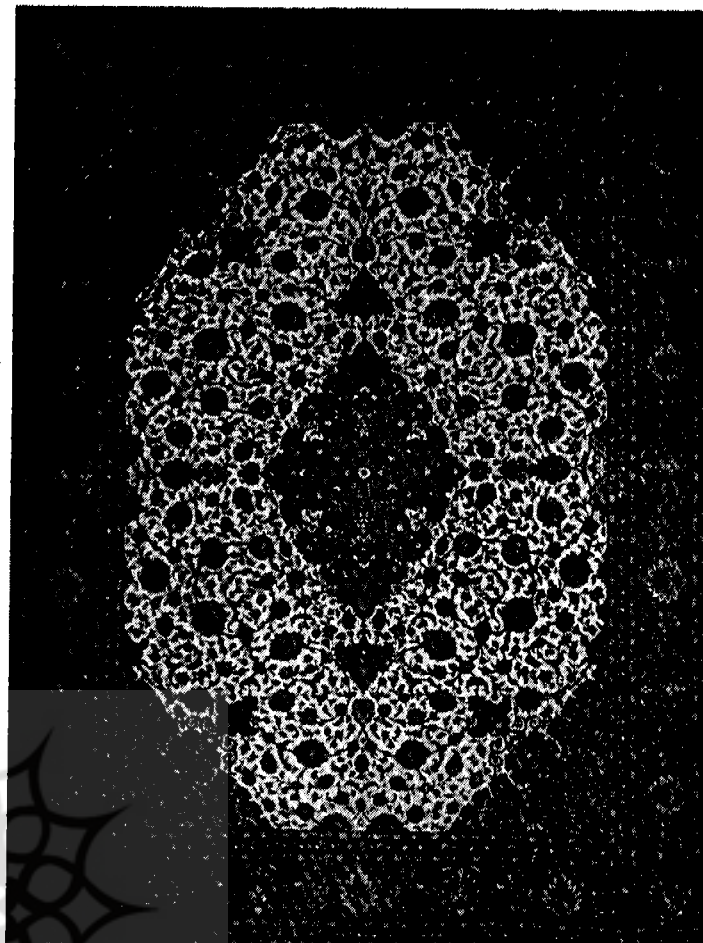
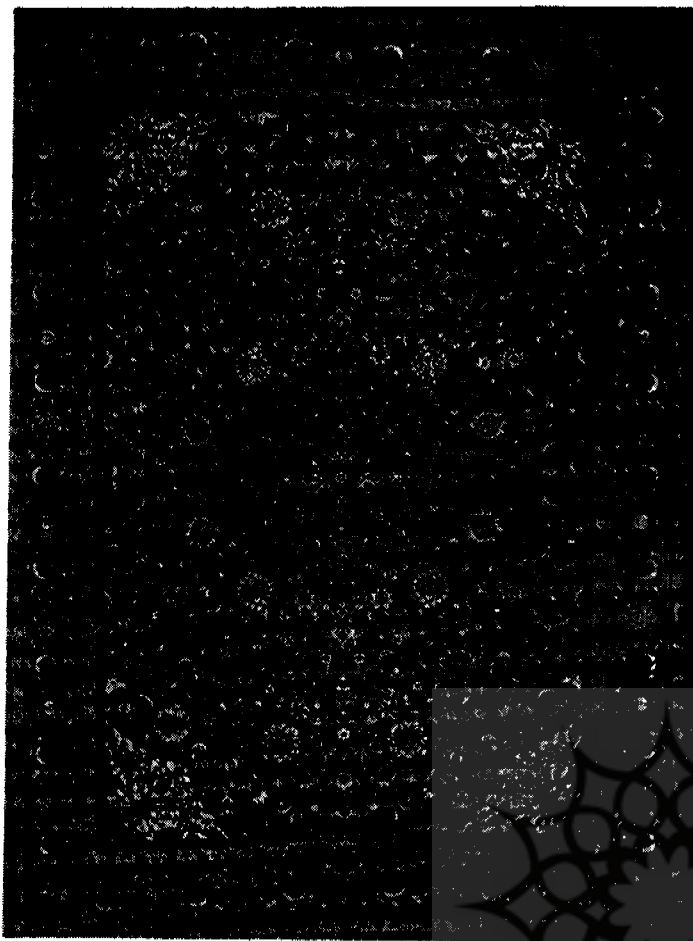
دارد که اصطلاحاً به آن «پرگوش» می گویند، مقاوم است.

خطوط هندسی جز ازحاشیه اش کمتر در آن بکار میرود. طرح قالی های این استان اصیل و بومی است. رنگهای تیره بیشتر مورد علاقه قالیباف خراسانی است. اما همچنانکه اشاره شد هر یک از مراکز تولید، قالی های مختص به خود به بازار عرضه می کند و شناسایی اینها چندان مشکل نیست. بخصوص که محصول بافنده خراسان بدلیل موقعیت ویژه اش در بازار تهران، از تشخیص ویژه برخوردار است و قالیباف خراسانی سعی کرده می کند تا به این تشخیص خدشه ای وارد نیاید. هم از این روست که امروز به قالی بیرجند، قالی مشهدی نمی گویند و فرش کاشمر را چون محصول یکی از مراکز مهم تولید ایران می شناسند، جالب اینست که خراسان دارای مراکز تولید عمده ای با این خصوصیات است. گذشته از مشهد، بیرجند، محولات، کاشمر، طیس، ازغنه و نیشابور برای خود در بازارهای عمده شهرتی کسب کرده اند.

خصوصیات فرش مشهد :

قالی مشهد اغلب ریزباف است،

آنچه از کارگاههای مشهور شهر خارج میشود از نظر بافت (استادی بافت و رنگ و ثبات رنگ) در حدی است که اولاً خریدار را بهنگام انتخاب قالی راضی می کند ثانیاً فرش آنچنان کار می کند و میماند که موقع فروش هم، برای صاحب فرش احساس غبن بوجود نمی آید. چرا که بافنده یا کارگاه دار مشهدی ضمن آنکه بر کارگاه و کارگر نظارت می کند در تهیه مواد اولیه هم بهیچ روی صرفه جو نیست. قالی از حیث نقشه و رنگ خصوصیات محلی دارد به این معنی که باقالی هیچیک از مراکز تولید مهم دیگر ایران شبیه نیست. این مورد، بخصوص در طرح و نقشه قالی مشهدی مصداق دارد. قالیباف این شهر، کاری که بافنده تبریزی می کند، هرگز انجام نمیدهد. یعنی برخلاف قالیباف تبریزی در تهیه و کاربرد نقشه متعصب است. طرحی را به کار میبرد که مختص خود اوست. یعنی دادوستدهای متداول در میان مراکز مهم تولید که براساس آن یک شهر از نقشه شهری دیگر با تغییراتی استفاده می کند، در کار بافنده مشهدی تاکنون تأثیر نگذاشته است. رنگ زمینه قالی های مشهد اغلب تیره است. سورمه ای و لاکه تیره، اما از کارگاههای این شهر

فرش بیرجند - نام طرح : شاه عباسی لچک ترنج - تعداد گره در دسیمتر مربع حدود ۴۷۰۰ ، محل بافت بیرجند

فرش مشهد - نام طرح : شاه عباسی لچک ترنج - تعداد گره در دسیمتر مربع حدود ۴۲۰۰ ، محل بافت مشهد

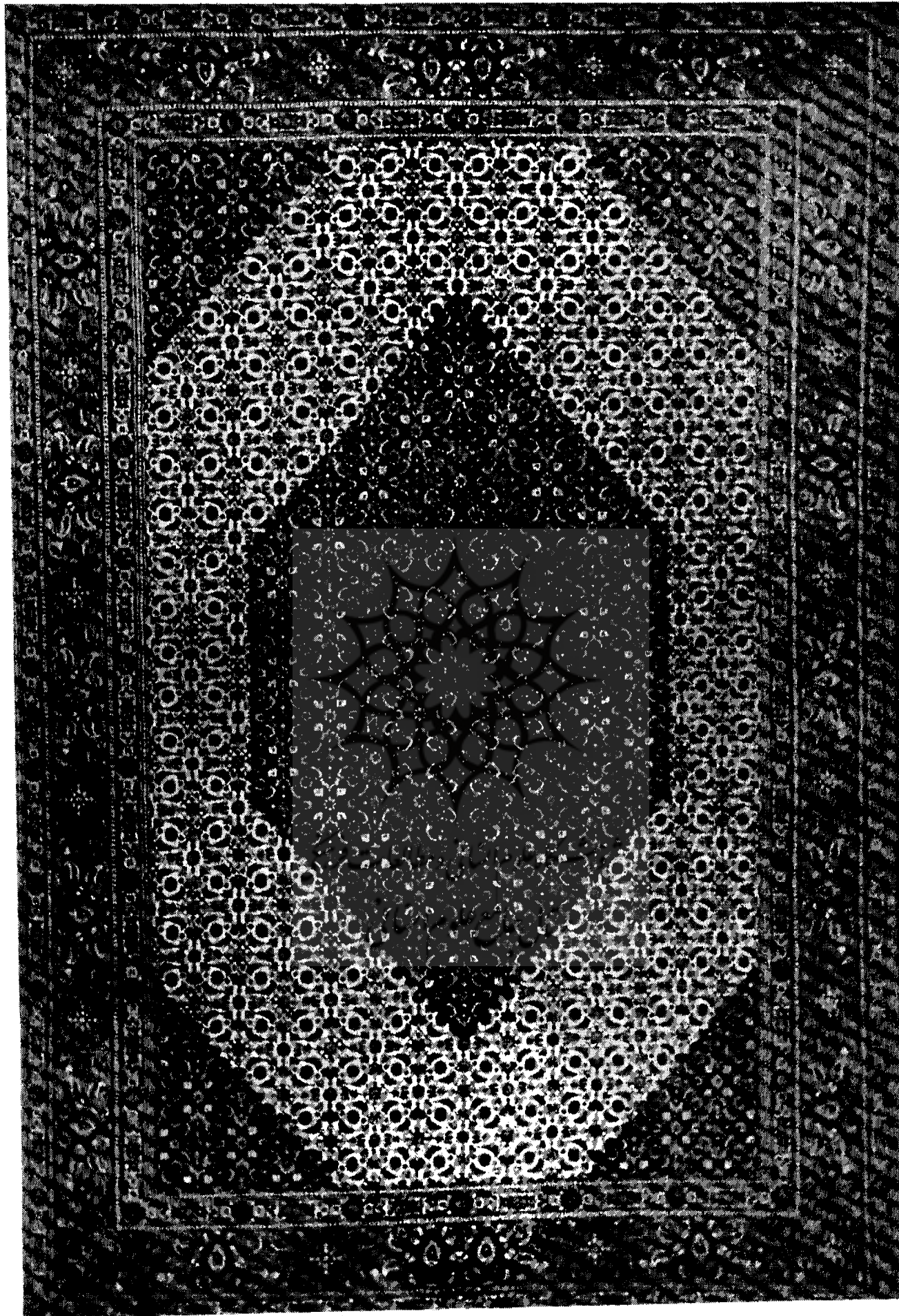
یکدیگر در فرش ، اگر چه رعایت میشود اما چندان چشم نواز نیست . نقشه متن وحاشیه با هم می خوانند و مشابه است .

دوام :

فرش مشهد ، اگر چه مثل فرش تمام مراکز تولید ایران به دو صورت سفارشی و تجارتي تقسیم میشود اما در هر صورت مقاوم و پر دوام است . چرا که در تهیه مواد اولیه آن کمتر صرفه جویی میشود . بود تاییده حتماً دارد (بود ، نخهای افقی زمینه فرش است و درپاره ای از مراکز

چهار مثلث از مجموعه رنگ بچشم می آید . به آنچه در مرکز قالی است ترنج و به آنچه در چهار گوشه آنست لچک می گویند) نقشه افشان مشهدی نیز ، طرحی است که در آن گل و بوته ، زمینه قالی را پر می کند . در سالهای اخیر ، در کارگاههای مشهد ، لچک ترنج کف ساده هم بافته میشود ، این طرحی است که زمینه قالی جز در حاشیه ساده است . فرش بدون حاشیه در مشهد بافته نمیشود و خریدار قالی این شهر فرش بدون حاشیه را مرغوب نمیداند . رنگ- آمیزی و قواعد قرار گرفتن رنگها در کنار

قالی هایی با زمینه های فیلی و کرم هم در می آید . در رنگهای قالی مشهد ، سبز و نارنجی و زرد بندرت بچشم می خورد . جنس فرش پرگوشه و ضخیم است . بهمین دلیل مقاومتی چشمگیر دارد و چون به اصطلاح کهنه شود برای صدور بخارج مناسب میشود . در فرش مشهد خط جز در حاشیه ، کمتر بکار میرود بیشتر با نقشه های لچک ترنج با زمینه افشان و افشان تهیه میشود . (لچک ترنج طرحی است که در مرکز قالی مجموعه ای از رنگها به شکلی خاص قرار می گیرد و در چهار گوشه قالی

تولید ایران، پود تاییده بکار نمی‌برند و همین باعث میشود که مقاومت فرش کم شود). ثبات رنگ در فرش مشهد کاملاً چشمگیر است چرا که قالیباف مشهدی بشم مورد استفاده‌اش را یکباره رنگ می‌کند و این سبب میشود تا رنگ‌ها یکدست باشند.

طرز ساخت :

فرشهای مرغوب مشهد بخصوص آنهایی که از کارگاههای مشهوری نظیر مخملباف، فکور، قاضی‌خان، صابر، عموآوغلی، جلیلیان وارسته، کافی و شیخ پورنگی به بازار عرضه میشوند، در نقشه‌های بخصوص تهیه میشوند که لچک و ترنج بیش از همه است. رنگهای تیره، حاشیه‌های پرکار و پرگوشتی و نرمی فرش از مشخصات فرش مشهد است فرش مشهد در حال حاضر بین متری ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ تومان خرید و فروش میشود. در مشهد واحد مساحت قالیچه «ایاق» است که همان فوت مربع باشد.

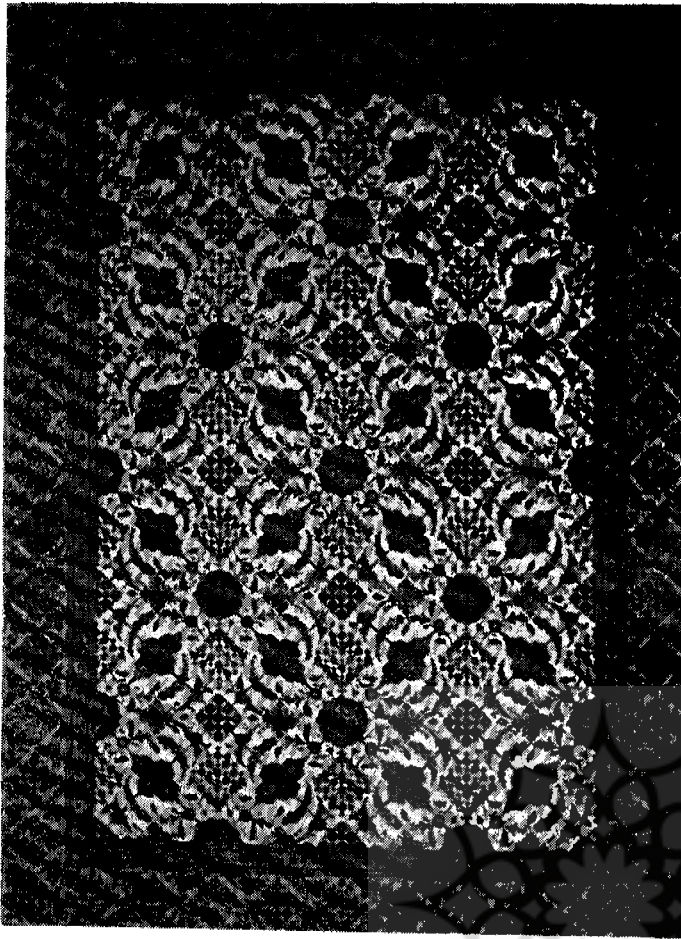
واحد بافت فرش در شهر مشهد :

در یک حالت عمومی واحد بافت فرش در مشهد و دیگر شهرهای خراسان مقات (بروزن و فات) است. هر دوازده هزار گره مربع را یک مقات می‌گویند، این دوازده هزار گره هر چه سطح کمتری را بگیرد، فرش مرغوبتر است. در مشهد و دیگر شهرهای خراسان فرش بر اساس تعداد مقات خرید و فروش میشود.

وضعیت فرش مشهد در بازار تهران :

کسانی که بظاهر فرش اهمیت میدهند

صفحه مقابل : فرش بیرجند - نام طرح : ماهی سنه (لچک ترنج)
تعداد گره در دسیمتر مربع حدود ۳۱۰۰، محل بافت بیرجند

نام طرح : هندسی خاتم شیرازی ، محل بافت مشهد ، تعداد گره در دسیمتر مربع حدود ۴۴۰۰

و به زمان کارکرد آن عنایتی ندارند، مشتری فرش مشهد نیستند چرا که این فرش است که چشم را در حد فرش مرغوب تبریز ارضاء نمی‌کند ولی کسانی که به مقاومت قالی نظر دارند مشتری قالی مشهد هستند. چرا که نسبت به قیمتش که اندکی از فرش نامرغوب تبریز گرانتر است،

وضعیت فرش مشهد در بازار بین‌المللی :

بدلیل ارزان بودن فرش مشهد با توجه به مرغوبیت مواد اولیه و دقتی که در تهیه آن میشود، نسبت به فرشهای دیگر مراکز تولید، فرش مشهد قابلیت صدور فراوانی دارد. آلمان مرکز خرید و فروش قالی مشهد در اروپاست و چون مقاومت قالی مشهد زیاد است و درجه ثبات رنگهایش بالاست مشتری فراوانی دارد.

تشابه فرشهای ممالک دیگر با فرش مشهد:

خصلت محلی بودن فرش مشهد بگونه ایست که مشابه قالی این شهر در هیچ نقطه‌ی دیگری در ایران و دیگر ممالک جهان بافته نمی‌شود. آنچه در کشورهای نظیر هند و پاکستان با سرمایه و کمک تجار ایرانی بافته می‌شود و بنام فرش ایران در بازارهای بین‌المللی خودنمایی می‌کند تقلیدی از فرشهای دیگر مراکز تولید ایرانست و نه مشهد، فرش مشهد را جز در خراسان در هیچیک از نقاط مملکت هم نمی‌بافند این شاید ریشه در کوششهایی دارد که بافنده خراسانی، در جهت حفظ تشخیص خود می‌کند. از سوی دیگر چون قالیباف خراسانی دستاوردش را با قیمتی ارزان به بازار می‌فرستد، برای بافندگان دیگر مراکز تولید چندان مقرون به صرفه نیست تا با مصرف مواد مرغوب در حد فرش مشهدی، از نقشه‌ای استفاده کنند که بافندگان اصلی آنرا به قیمتی ارزان به بازار می‌فرستند.

آنچه تا بحال در مورد فرش مشهد نوشتیم مربوط به فرش شهر باف مشهد است. یعنی فرشی که بوسیله کارگر شهر نشین بافته می‌شود. اما در روستاهای اطراف شهر نیز کارگاه‌های قالیبافی فراوانی دایر است که از بافندگان شهری دنباله روی می‌کنند لکن محصولشان مرغوبیت فرش مشهد را ندارد. در روستاهای شاندیز، طر قبه، جاغرق، عنبران، زشک و نوغندر فرشی که تهیه می‌شود، اگر چه عاری از خصلت‌های فرش مشهد نیست اما خصوصیات مورد توجه خریدار را هم به کمال ندارد.

در مشهد اغلب با سفارش قبلی انواع فرش ابریشمی بافته می‌شود: گل ابریشم، چله ابریشم و تمام ابریشم. اما چون بافنده جز با سفارش قبلی نمی‌بافد، پیدایی قالی ابریشمی مشهد در بازار نادر است. اما همان که بافته می‌شود در مرغوبیت، چیزی از بهترین فرشهای ابریشمی ایران کم ندارد.

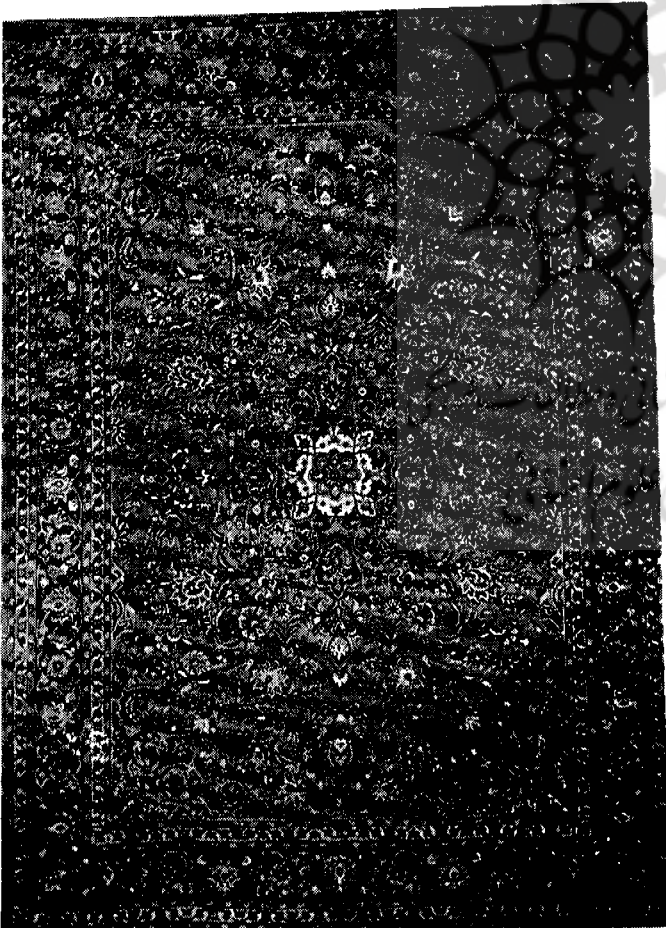
فرش‌های دیگر خراسان:

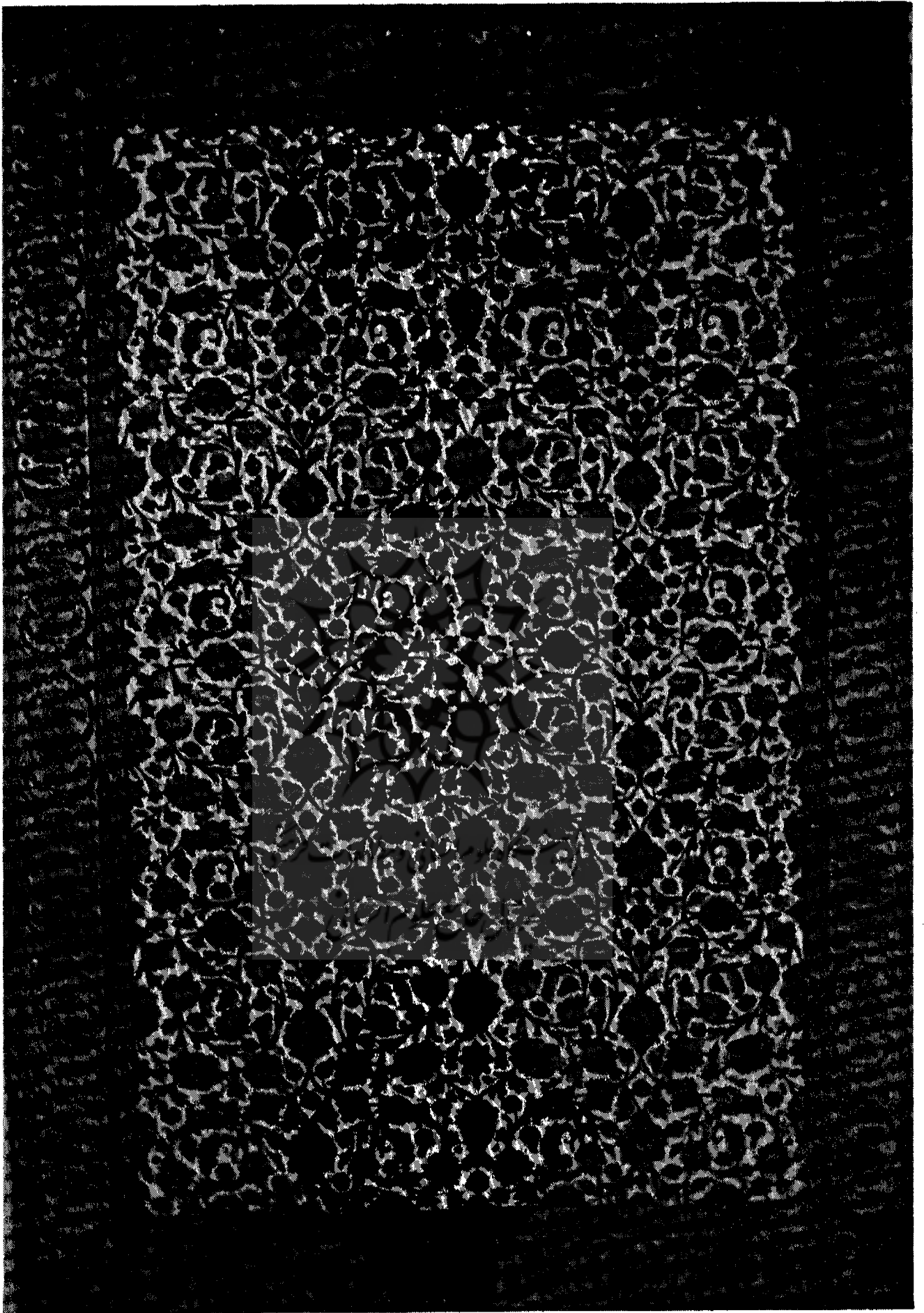
فرش بدلیل آنکه دستاوردی سنتی-صنعتی است، نمیتواند فارغ از آثار شرایط زندگی و روحی سازندگان باشد، یعنی اوضاع جغرافیایی محیط زندگی بافنده قالی اگر آگاهانه و آشکارا مثلاً برضوابط انتخاب رنگ قالی مؤثر نباشد، به سالیان و ناآگاه بر آن مؤثر افتاده است. کاربرد رنگهای تیره در قالی‌هایی که بوسیله مردمان دامنه کوهها بافته شده‌اند این مسأله را

ثابت می‌کند. از سوی دیگر آثار شرایط فرهنگی يك گروه از مردم بر کارهای هنری آنها نیز، محسوس و قابل مطالعه است. در این شرایط اگر اختلافی در میان قالی‌های خراسان بیچشم می‌خورد توجیه شدنی است. چرا که خراسان از شرایط جغرافیایی ویژه‌ای برخوردار است. دشت و کوهپایه را هردو دارد و دستکار مردم هر يك از این مناطق ضمن آنکه خصلت‌های قالی خراسانی را در خود دارد با یکدیگر فرق می‌کند.

صفحه مقابل: فرش بیرجند - نام طرح: افشان تکراری - تعداد گره در دسیمتر مربع حدود ۳۰۰۰، محل بافت بیرجند

فرش مشهد - نام طرح: شاه عباسی لچک تزیین - تعداد گره در دسیمتر مربع حدود ۲۵۰۰، محل بافت مشهد

نیز بدلیل آنکه قالی نقش‌در اقتصاد شهر و روستای خراسان دارد، مراکز تولید آن در این نقطه شهرتی در بازارهای ایران بدست آورده‌اند. شهرتی که ریشه از خصوصیات قالی هریک از مراکز تولید دارد و بهمین دلیل است که شناسایی محصول هر مرکز را ضرور می‌کند.

کاشمر

کاشمر مرکزی است که در ۱۰ - ۱۵ سال اخیر، در بهبود کیفیت و افزایش کمیت قالی تولیدش جهت چشمگیری داشته است. قالی کاشمر که از دیرباز به (مشهد - کاشمری) مشهور بود و تکیه کلامی در نامرغوبی بشمار میرفت اکنون از حیث مرغوبیت مکانی شایسته در رده‌بندی فرش ایران دارد.

کاشمری قالیباف در حال حاضر نه تنها به بازارهای ایران چشم دوخته و آنها را بدست آورده است بلکه رسوخ در بازارهای بین‌المللی را هم فراموش نکرده است. بهمین دلیل در کارگاههای این شهر قالی‌هایی با ابعاد دو در دو که باب اروپاست کم بافته نمی‌شود. بافنده کاشمری نه تنها از نقشه‌های خراسانی استفاده می‌کند بلکه مدتی است که به طرحهای دیگر مناطق هم اقبالی نشان میدهد. قالی کاشمر ظریف - نرم - خوش‌نقش و از نظر عمر تقریباً مرغوب است و در بازار تهران بین متری ۶۰۰ تا هزار تومان خرید و فروش میشود.

بیرجند

بیرجند و روستاهای اطرافش یکی از مراکز قدیمی و عمده تولید قالی در

خراسان است. نقشه‌هایی که در این شهر مورد استفاده قرار می‌گیرد، اصیل و متعلق به خود بیرجند است. «ریزه ماهی»، «بته جقه» و «لچک ترنج بیرجندی» از مدتها پیش، نقشه‌هایی آشنا در بازار تهران و بازارهای بین‌المللی هستند. از کارگاههای این شهرستان قالی‌هایی بیرون می‌آید که در ظرافت میتواند با ظریف‌ترین قالی‌های ایران رقابت کند. کرم و سورمه‌ای، رنگهایی است که قالی‌های بیرجند بیشتر با آن بافته میشوند. بخصوص زمینه فرش بیرجندی از این دورنگ تشکیل شده است. دوام این فرش نسبت به ظرافت آن خوب است، کهنه‌اش خریدار دارد و در بازار بین‌المللی شناخته شده است. «ریزه ماهی» بیرجند، طرحی است که از «علایم» «باضافه» و «ضربدر» تشکیل میشود و با خطوط کوتاه و مقطع، نقشه فرش را میسازد. «بته جقه» بیرجند نقشه‌ای پرکار است و با رنگهای مختلف بافته میشود. لچک ترنج بیرجند نیز با آنچه از قالیبافی‌های مشهد خارج میشود کاملاً متفاوت است. لچک ترنج بیرجندی پرکارتر و با ریزه‌کاریهای بیشتر بر فرش نقش می‌بندد. قیمت فرش بیرجند در حال حاضر در بازار تهران متری ۵۰۰ تا ۱۴۰۰ تومان است.

طبرستان و تربت حیدریه

دو شهرستان یاد شده که در جنوب خراسان قرار گرفته‌اند، دنباله‌رو مشهد هستند از حیث نقشه‌ورنگ. بیشتر قالی‌های این دو شهرستان همانی است که در مشهد بافته میشود، با ارزش کمتر از فرش مشهد، البته قالیباف تربت حیدریه نقشه افشان نمی‌باشد. تولید این دو شهرستان زیاد نیست و بیشتر در بازار داخلی مصرف میشود. قیمت قالی طبرستان و تربت حیدریه بین متری ۳۰۰ تا ۵۰۰ تومان است.

قالیچه‌های خراسان

در تربت حیدریه و تربت جام و در روستاهای اطراف این دو شهر بافت قالیچه مورد علاقه است. قالیچه‌های این دو شهرستان بیشتر به قالیچه بلوچی مشهورند با نقشه‌هایی به این اسامی:

سالارخانی - ترکمن - قاسم آبادی، گلدانی، سجاده‌ای و رنگهای بیشتر لاکه و تیره است و چله پشم بیشتر مورد استفاده می‌گیرد. درقاین، فردوس، طبرستان و نیشابور هم قالیچه فراوان بافته میشود.

محوالات علوم انسانی و مطامعات فرهنگی

یکی دیگر از مراکز عمده بافت فرش در خراسان است. با نقشه‌ای مختص خود که به حسن قاضی شهرت یافته است. در نقشه حسن قاضی، لچک و ترنج بچشم نمی‌خورد. «بند، بندی» است البته در محولات انواع لچک ترنج‌ها بافته میشود

فرش بیرجند - نام طرح: لچک ترنج مود - تعداد گره در دسی متر مربع حدود ۴۰۰۰، محل بافت بیرجند

